

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ АГРАРНОЇ НАУКИ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ



Дніпро
2023

Рекомендовано до друку Вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету
Протокол № 6 від 30 березня 2023 року

Редакційна колегія:

- Кобець Анатолій Степанович* – доктор наук з державного управління, професор, ректор Дніпровського державного аграрно-економічного університету (голова редколегії);
- Дудін Володимир Юрійович* – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри інжинірингу технічних систем Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Зажарська Надія Миколаївна* – кандидатка ветеринарних наук, доцентка, завідувачка кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Ткаліч Юрій Ігорович* – доктор сільськогосподарських наук, професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Чернікова Наталія Семенівна* – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Щепова Діана Романівна* – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету.

Рецензенти:

- Алієв Ельчин Бахтияр огли* – доктор технічних наук, старший дослідник, професор, професор кафедри інжинірингу технічних систем Дніпровського державного аграрно-економічного університету, головний науковий співробітник відділу техніко-технологічного забезпечення насінництва Інституту олійних культур НААН України;
- Козир Володимир Семенович* – доктор сільськогосподарських наук, професор, академік НААН України, головний науковий співробітник ДУ «Інститут сільського господарства степової зони» НААН України;
- Святець Юрій Анатолійович* – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;
- Танчик Семен Петрович* – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри землеробства та гербології Національного університету біоресурсів і природокористування України, член-кореспондент НААН України.

Т 33 Теоретичні та практичні питання аграрної науки : Колективна монографія / за заг. ред. А. С. Кобця. Дніпро : ЛІРА, 2023. 580 с.

Публікація матеріалів здійснюється в авторській редакції мовою оригіналу. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.



ЗМІСТ

Гуманітаристика

- Розділ 1.** Сучасна українська історіографія розвитку аграрної освіти та науки на Придніпров'ї XIX–XXI ст. (Прокопов В. Ю.) 5
- Розділ 2.** Сільськогосподарське машинобудування та технічна модернізація зернового виробництва у південноукраїнських губерніях (1860-ті–1910-ті рр.) (Чернікова Н. С., Щенова Д. Р.) 27
- Розділ 3.** Гуманітаристика, гуманітарне знання, гуманітарний дискурс, гуманітарні науки для вдосконалення навчання фахівця-аграрія (Стасюк Т. В.) 69
- Розділ 4.** Лінгвістична підготовка фахівців-аграріїв як компонента сучасної гуманітаристики (Назаренко О. В., Заболотська І. О., Жеманова О. О., Казакевич О. І., Масур Г. С.) 86

Економіка та менеджмент

- Розділ 5.** Пріоритетні напрями формування стійкості потенціалу безбиткового розвитку сільськогосподарських підприємств (Вініченко І. І., Полегенька М. А., Булкін С. С.) 103
- Розділ 6.** Менеджмент конкурентоспроможності птахівничих підприємств на засадах раціоналістичної логістики (Родіна О. В., Величко О. П.)... 118

Агрономія та екологія

- Розділ 7.** Коротка історія розвитку систем землеробства та сівозмін (Циліорик О. І., Ткаліч Ю. І.)..... 133
- Розділ 8.** Історія становлення та сучасний стан основного обробітку ґрунту (Циліорик О. І.)..... 145
- Розділ 9.** Дослідження галузевої спеціалізації, проблем та перспектив розвитку рослинництва Херсонщини (Мельниченко С. Г., Богадьорова Л. М.) 179
- Розділ 10.** Аналіз діяльності лісового господарства Дніпропетровської області за індикаторами сталого розвитку (Ситник С. А.)..... 198
- Розділ 11.** Екологічна генетика в системі парадигми агрологічних досліджень (Назаренко М. М.) 214
- Розділ 12.** Розвиток рекреаційного природокористування України за євроінтеграційних умов: функціонально-управлінський аспект (Завербний А. С.) 242
- Розділ 13.** Роль штучних лісових насаджень у формуванні радіоекологічного статусу агроценозів (Чорна В. І., Ананьєва Т. В., Ворошилова Н. В., Ткачук А. В.) 260

Розділ 14. Наномодифіковані в'язучі речовини для іонозахисних розчинів (<i>Дерев'янка В. М., Кондратьєва Н. В., Гришко Г. М.</i>)	276
<i>Агроінжиніринг</i>	
Розділ 15. Застосування полімерних композиційних матеріалів у машинобудуванні (<i>Деркач О. Д., Макаренко Д. О.</i>)	292
Розділ 16. Створення науково-технічної основи технологічної безпеки складних технічних сільськогосподарських систем з урахуванням ризиків техногенного характеру (<i>Толстенко О. В.</i>)	317
Розділ 17. Деякі проблеми експлуатаційної надійності тракторів JOHN DEERE сільськогосподарського призначення в умовах України (<i>Черній О. А.</i>)	338
Розділ 18. Обґрунтування фаз розподілу повітря вакуумного насоса індивідуальної доїльної установки (<i>Дудін В. Ю.</i>)	364
<i>Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва</i>	
Розділ 19. Динаміка росту відгодівельного молодняку свиней за дії пробіотичного препарату (<i>Бегма Н. А.</i>).....	401
Розділ 20. Нові підходи до оцінювання та прогнозування мікроклімату в сучасних енергоощадних приміщеннях для дійних корів (<i>Милостивий Р. В.</i>).....	413
Розділ 21. Науково-методичні та технологічні аспекти створення дніпропетровського типу асканійської м'ясо-вовнової породи (<i>Микитюк В. В.</i>).....	467
<i>Ветеринарна медицина та ветсанекспертиза</i>	
Розділ 22. Моніторинг показників безпечності і якості козиного і коров'ячого молока у Франції і в Україні (<i>Зажарська Н. М.</i>).....	496
Розділ 23. Здобутки ветеринарної репродуктології, зумовлені розвитком інших наук (<i>Склярів П. М., Федоренко С. Я., Науменко С. В.</i>).....	523
<i>Харчові технології</i>	
Розділ 24. Обґрунтування ресурсозберігаючої технології переробки сільськогосподарської сировини для одержання харчової продукції високої якості (<i>Калина В. С.</i>).....	542
Розділ 25. Обґрунтування процесу очищення зерна пшениці від важковідокремлюваних домішок методом віброударного сепарування (<i>Кошулько В. С.</i>).....	558
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	576



ГУМАНІТАРИСТИКА, ГУМАНІТАРНЕ ЗНАННЯ, ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС, ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАННЯ ФАХІВЦЯ-АГРАРІЯ

Стасюк Т. В.

У академічній, педагогічній, апікативно-технологічній, вільно-дискурсивній, медійній практиці початку ХХІ століття склався певний стереотип сприйняття і вживання термінів «гуманітаристика», «гуманітарне знання», «гуманітарний дискурс» як повних синонімів. У статтях, розвідках, монографіях, дослідженнях, на сайтах, у новинних стрічках, стрімах популярних комунікаторів є почасти очевидна смислова плутанина, а подекуди – пряма заміна понять: термін «гуманітарні науки», буває, зіставляють з усіма означеними концептами, відходячи від позначення власне дисциплінарної парадигми.

Актуальність дослідження зумовлена потребою визначення статусу гуманітарного знання в системі сучасного наукового знання, а також вимогами часу – розгортанням нових блоків гуманітарної парадигми в освітянському й соціомедійному дискурсі. Це коригування понять виявилось необхідним через те, що за останні двадцять років відбулися істотні зрушення у світовому перерозподілі ціннісних орієнтирів у науці й освіті.

Сьогодні достатньо коректною й плідною видається спроба не тільки представити аналізовану сукупність концептів як єдине смислове ціле, а й розглянути специфіку й семантичне наповнення кожного з названих компонентів. Окреслення різних граней фундаментального поняття «гуманітаристика» дозволить сягнути ще значнішого рубікону – розробити модель гуманітарної підготовки майбутніх фахівців аграрної сфери у закладах вищої освіти.

Перехід до ідей сучасної гуманітаристики обґрунтований узагальненням найновіших досягнень світової семантики, лінгвістики, психології, когнітивістики, аксіології, філософії, історії, педагогіки, представлених у дослідженнях: німецьких науковців В. Мартіна (W. Martin), А. Верхагена (A. Verhagen), британських учених П. Свонпола (P. Swanpoll), Дж.-К. Сейджера (J. C. Sager), І. Шліфа (E. Schleef), австрійських лінгвістів-семантистів Дж. Майкінга (J. Myking), П. Вайсенгофера (P. Weissenhofer), канадських дослідників І. Меєр (I. Meyer), М.-К. ле Хомм (M. C. L'Homme), Дж. Морая (J. Maurais), африканського лінгвіста Ю.-А. Махмуда (U. A. Mahmud), арабського лінгвіста Б.-Д. Сміта (B. D. Smith), ірландського науковця У. Бресна (Una Bhreathnach), бельгійського лінгвіста Р. Теммерман (R. Temmerman), іспанського філолога П. Фабер Бенітез (Pamela Faber Benítez) та ін.

Гуманітарна парадигма змінювалась під впливом ідей філософів (Р. Грінліф, Р. Ділтс, Е. Дірінг, Дж. Рассел, Н. Плесс, Б. Басс, Р. Стогділ, А. Файоль, Дж. Коттер, О. Тід, Т. Бендас, Р. Дафт, Б. Паригін, Д. Крек); розробників педагогічних технологій (В. Беспалько, Т. Олійник, І. Дичківська, М. Кларін, О. Пехота, С. Сисоєва, В. Зайцев, М. Муравйова), зокрема технологій інтерактивного навчання (Н. Волкова, О. Пометун, О. Набока, М. Реньш, J. Myers, Н. Srinivas), теорії компетентнісного навчання (Н. Бібик, І. Зимня, В. Пономаренко, І. Зязюн, Е. Зеєр), аксіологічного виховання



(Л. Божович, Г. Залеський, А. Здравомислов, В. М'ясищев), особистісно зорієнтованого навчання (І. Бех, Д. Белухіна, О. Бондаревська, І. Зимня, Г. Селевко, В. Серіков, І. Якиманська), методики педагогічних досліджень (С. Сисоєва, І. Підласий, В. Сидоренко, С. Гончаренко, Ю. Бабанський, Р. Немов, П. Образцов, А. Хуторський, О. Кучерявий, Н. Волкова, Д. Райгородський, С. Решетник, Н. Тверезовська), фахівців з теорії міждисциплінарної підготовки (Л. Сидорчук, О. Чорна, М. Бєрулава, В. Максимова, П. Покудіна, А. Колот, Ю. Олізько, І. Козловська, Н. Світловська); фахівців з вищої професійної освіти (О. Беспалько, Е. Зеєр, І. Підласий, О. Смалько), науковців-психологів, які вивчали єдність свідомості та діяльності (Л. Виготський, О. Леонтєв).

Зв'язок статті з науковими програмами, планами, темами. Дослідження відповідає науковій темі кафедри філології ДДАЕУ «Мовно-професійна підготовка фахівців: лінгвальний, соціальний, когнітивний, комунікативний, культурний аспекти» (0116U005132).

Мета написання статті – концептуально й семантично окреслити поняття «гуманітаристика», «гуманітарне знання», «гуманітарний дискурс», «гуманітарна парадигма», «гуманітарні науки» та сформулювати принципи гуманітарної підготовки майбутніх фахівців аграрної сфери у закладах вищої освіти.

Поставлена мета зумовила розв'язання таких завдань дослідження:

- витлумачити основні метатерміни гуманітаристики;
- обґрунтувати необхідність збереження гуманітарної парадигми;
- сформулювати пропозиції щодо гуманітарної підготовки фахівців-аграріїв.

1. Основні метатерміни гуманітаристики

Розвиток освіти як безперервного процесу передбачає, що основним завданням діяльності ЗВО є не тільки підготовка висококваліфікованих фахівців, а й формування особистості студентів через гармонійне поєднання морально-етичних, психологічних, культурних і професійних якостей. Професії аграрно-промислового комплексу (агроном, еколог, ветеринар, технолог, інженер-механік) є суміжними й потребують всебічної й ретельно спланованої підготовки. Злободенною постає гуманітарна проблематика для аграрних вишів тому, що фахівці сільськогосподарської галузі здобувають різноманітні компетентності не тільки в межах поля «людина-техніка», а й у межах сфер «людина-природа» та «людина-людина». Фахівці-аграрії двох останніх названих сфер повинні розвинути в собі моральні, особистісно-професійні, соціум-орієнтовані якості, усвідомлювати значення аграрної діяльності для суспільства, для збереження природи, здоров'я та добробуту людей, відповідати за наслідки своїх дій і вчинків, мати високий рівень загальної культури й моральної відповідальності.

Загалом у змісті навчання студентів аграрних вишів сьогодні переважає фахова освіта й нівелюється гуманітарна компонента [1, с. 11]. Слабкою стороною навчання є брак моральної, психологічної, духовної підготовки в той час, як саме вивчення гуманітарних дисциплін сприяє особистісному розвитку майбутнього фахівця-аграрія, його ефективній професійній соціалізації.

Концепція гуманітаризації освітнього процесу в аграрних вишах полягає в посиленні ролі гуманітарних дисциплін і гуманітарно орієнтованого вивчення інших навчальних дисциплін; максимальному наближенні навчальних дисциплін (змістовно) до майбутніх потреб фахівця; диференціації навчання, створенні умов для апробування студентом власних задатків і переваг у різних видах діяльності й пошуку себе; поєднанні загальнолюдських і національних цінностей, вихованні на основі моральності [2, с. 83]. Ці аспекти навчального процесу вивчає й розробляє гуманітаристика.

Досліджувана область науки постає як певний діяльнісний простір щодо застосування гуманітарного знання, чи то як несформованого в певні гуманітарні концепти, чи то як оформленого в межі окремих гуманітарних наук, в освіті, дискурсі, парадигмі – як власне гуманітарних, так і поза означеним контекстом.

Семантичне ядро концептуального поля «*гуманітарний*» утворюється навколо основної семи латинського слова «*humanitas*», яке перекладаємо «букв. людство, людяність, людська природа; освіченість; духовна культура». За визначенням словників, гуманітарний – це: 1) «який належить до суспільних наук, що вивчають людину і її культуру» (Словник української мови) [3]; 2) «який стосується людини та її культури, звернений до людської особистості, її прав та інтересів» (Словник іншомовних соціокультурних термінів) [4]; 3) «який стосується людського суспільства, людини як члена суспільства, її прав та обов'язків» (Великий тлумачний словник сучасної української мови) [5]; 4) «добродійний» (Словник чужослів Павла Штепи) [5].

Відповідно, поняття «*гуманітарне знання*» набуло таких трактувань: 1) «знання про внутрішній світ людини, виражений у матеріальних та ідеальних культурних утвореннях, наділених людськими значеннями, цінностями, смислами» [6, с. 9]; 2) «знання, що забезпечує особистісний та індивідуальний розвиток людини через створення умов для її самостійного духовно-інтелектуального зростання» [7, с. 49]; 3) «знання, що є підґрунтям для вивчення та розуміння досвіду людства» [8, с. 19].

При розширеному розумінні гуманітарного знання актуальним стає питання про його можливу типологію та про критерії типологізації. При першому наближенні до проблеми найбільш очевидними є два критерії: соціально-антропологічний і корпорально-спіритуалістичний (від лат. *corpus* – тіло і *spiritus* – дух). На підставі першого природним чином складається дуальна система – знання про людину та суспільство; на підставі другого – триєдність знання про тіло, душу і дух, які розуміються не в термінологічно вузькому, але в найширшому сенсі (напр.: соціальне тіло; душа/дух народу; дух часу тощо).

Поняття «*гуманітарний дискурс*» – тісно пов'язане, а можливо, навіть виходить з поняття «*гуманітарне знання*». 1) Власне дискурс (від лат. *discursus* – бігання, колообіг) – термін філософії та гуманітарних досліджень, з допомогою якого позначають аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми, в якому предметом дискусії стають і самі способи аргументації; будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця [9]. 2) Дискурс – це ситуативно зумовлена інтерсуб'єктна мовленнєво-розумова



діяльність, спрямована на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовної форми семіотичної значущості [10, с. 11]. 3) У сфері соціальних наук інтерес до дискурсу пов'язується з інтересом до проблем особистості й теорії комунікації як соціального процесу побудови світу. У психології, що стоїть на позиціях інтеракціонізму, дискурс розглядається як соціальна діяльність в умовах реального світу. У філософії термін «дискурс» застосовується на позначення утворення, що має мисленнєво-комунікативну природу та належить до об'єктів, які можуть інтерпретуватися лише у світлі нелінійної парадигми [11]. 4) У лінгвістиці дискурс розуміють як текст, занурений в ситуацію спілкування та характеризований багатовимірністю. З позицій прагмалінгвістики дискурс становить інтерактивну діяльність учасників спілкування, встановлення й підтримку контакту, інформаційний та емоційний обмін, здійснення впливу один на одного, переплетення комунікативних стратегій та їх вербальних і невербальних утілень у практиці спілкування. З позицій психолінгвістики дискурс цікавий як розгортання переключення від внутрішнього коду особистості до зовнішньої вербалізації почуттів, прагнень, інтересів. Спостереження за мотивацією мовлення та його інтерпретацією здійснюються з урахуванням соціально-психологічних типів мовних особистостей, їхніх рольових настанов [12, с.24]. 5) З позицій когнітивної лінгвістики дискурс розуміють як мовлення в контексті соціальної і мисленнєвої діяльності, що спродуковано внутрішньою ментальною діяльністю людської свідомості. Вивчається роль дискурсу в процесі пізнання світу, фіксації структур знання й досвіду, в актах сприйняття й осмислення навколишнього середовища [13, с. 25–28]. 6) В українській найновішій лінгвістиці автором К. С. Серажим вироблене різногранне визначення поняття «дискурс», що трактується як складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними й іншими чинниками; по-друге, має «видиму» (лінгвістичну – зв'язний текст чи його семантично значущий і синтаксично завершений фрагмент) і «невидиму» (екстралінгвістичну – знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру; по-третє, характеризується спільністю світу, що «будується» впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реципієнтом (слухачем, читачем тощо) [11, с. 13]. Незважаючи на різноманітність дефініцій поняття «дискурс», вони не взаємовиключають одна одну, а доповнюють, надаючи поняттю всебічної деталізації.

Поняття «гуманітарний дискурс» знаходить семантичне підґрунтя на понятті «дискурс», звужуючи обсяг значення до розуміння розгортання власне дискурсу в гуманітарній, духовно-моральній, психологічній, соціальній, когнітивній площині ментально-мовної діяльності людини чи соціуму. Він зосереджений на загальнолюдській проблематиці та спільних внутрішньо-психологічних аспектах, спрямовується великою мірою на задоволення універсальних потреб людського духу, на усвідомлення його єдності на основі загальноновизнаних цінностей. У процесі гуманітарного пізнання людина не

задовольняється знанням лише окремих сторін реальності, що притаманно, зокрема, природничим наукам, а прагне побачити й усвідомити цю реальність, у зв'язку з іншою людиною, виявити різноманіття чинників, причин, наслідків, витоків, мотивів, прагнень, бажань, почуттів людей.

Коли феномени людського духу почали досліджуватися як об'єкти, стало очевидним, що їх можна спостерігати, вимірювати, класифікувати так само, як і об'єкти природи або техніки, тобто робити надбанням науки. Так виникли гуманітарні науки («науки про дух»)… Сфера впливу гуманітарних наук розширюється. Визнається їх важливість, причому не тільки у виховно-ідеологічному аспекті, але й у плані розробки моделей гуманітарних експертиз, технологій та ін. [6, с. 9].

У класичному розумінні, поняття «гуманітарні науки» має виміри: 1) «галузі досліджень, предметом яких є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота та все нею створене. Штучні життєві середовища – це не тільки знаряддя праці, житла, речі побутового вжитку, мистецькі витвори, а й уявлення, вірування, ідеї пізнавального змісту, звичаї та способи життя, суспільні й політичні установи» [13]; 2) «суспільні науки, пов'язані з дослідженням проблем розвитку людського суспільства (філософія, історія, політична економія, філологія, право, мистецтвознавство та ін.)» (Словник іншомовних слів Мельничука) [4]; 3) науки гуманітарної сфери, дисциплінарна галузь та компонента освітнього процесу, які практично реалізують у конференціях, семінарах, полеміках, дискусіях, що розгортаються як у власне академічному просторі, так і в засобах масової інформації, у віртуальному комунікативному просторі.

Сьогодні полемічним стає питання про «місце побутування» гуманітарних наук, яке співставляється з університетом як єдиним освітнім простором, де власне прихильники й захисники цих дисциплін можуть їх культивувати, в якому ці науки здатні існувати та розвиватися на спеціалізованих гуманітарних кафедрах. Останнім, втім, загрожує більш ніж реальна небезпека скасування за непотрібністю, і ця тенденція має не місцевий, а глобальний характер – на початку XXI століття.

Очевидно, що гуманітарне знання і гуманітарні науки є невід'ємними компонентами *гуманітаристики*, що не зводиться, однак, ні до перших, ні до другого, ні до їхньої арифметичної суми. 1) У сучасному найзагальнішому розумінні, поняття «гуманітаристика» – це міждисциплінарна галузь наукових досліджень і освітніх практик, що виникла на перетині різних гуманітарних дисциплін (визначення авт. – Т. С.). 2) Вужче трактування дозволяє стверджувати, що «гуманітаристика» – певний діяльнісний простір суб'єктивності, підхід суб'єкта до освоєння світу, ракурс ставлення до навколишньої реальності, способи пошуку відповіді на запитання «Хто є я?» (визначення авт. – Т. С.). 3) За облаштуванням «гуманітаристика» – мультипредметне утворення на підставі діалогічності, системності та обов'язкового суб'єктоцентризму, що в кожній своїй області застосовує метод суб'єктивного герменевтичного тлумачення явищ дійсності.

На думку одеського науковця-філософа О. І. Афанасьєва, «загалом у гуманітаристиці необхідно розрізняти три сфери знань. 1) Перша відповідає суворим стандартам науковості... Тут застосовуються математичні моделі, строгі методи



тощо. Сюди належать поля лінгвістики, деякі розділи літературознавства та психології, квантитативну історію та соціологію тощо. 2) Друга сфера використовує розмитіші стандарти науковості, м'які критерії раціональності, несуворі методи, наративні пояснення, філософські концепції. Але прагне дотримуватись багатьох принципів класичної науки: доказовість, обґрунтованість, підтверджуваність та ін. Сюди належать більша частина літературознавства, деякі розділи психології, квалітативна кількісна історія та соціологія, мікроісторія, педагогіка. 3) Третя важлива сфера гуманітаристики є позанауковою, тому, що свідомо відмовляється від низки вимог науки: від об'єктивності, як літературна критика, від природності в поясненні, вдаючись до визнання вищих сил як теологія, від експерименту як філософія... Це аж ніяк не зменшує їх переваг, навпаки, робить вільнішими і менш пов'язаними обмеженнями» [17].

2. Необхідність збереження гуманітарної парадигми

У сучасному світі вкрай необхідно акцентувати увагу на збереженні гуманітарної компоненти освіти, адже гуманітарне мислення і гуманітарне знання формують культурну людину й продукують гуманістично-особистісні виміри буття. Саме з урахуванням історико-культурного контексту розвитку української освіти здійснюється теоретичне осмислення динаміки сучасного світу і його впливу на стан освіти, на виховання особистості, майбутніх поколінь.

Загалом завдяки вивченню гуманітарних наук у людини зміцнюється відчуття стійкого зв'язку зі своєю культурою. Водночас особистістю усвідомлюється належність до світових культур. Це є надзвичайно важливим для українського суспільства, яке хоче зберегти свою ідентичність і не втратити здатність адекватно реагувати на виклики технократичного, глобалізованого світу. Лише добре організована гуманітарна освіта має виконувати таке завдання.

Суттєвим є ще один аспект утвердження нових стратегій розвитку гуманітарної освіти. Йдеться про усвідомлення необхідності постійного спілкування однієї людини з іншими, студента і викладача з метою досягнення взаєморозуміння, орієнтація на діалог (сократичний самоаналіз) між суб'єктами освітнього процесу, і як наслідок – розвиток нестандартного і творчого мислення. В межах старої парадигми освіти, на жаль, спостерігається певний «дефіцит» творчості. Ця обставина посилюється відсутністю умов і каналів для безперешкодного спілкування, обміну і співробітництва між викладачем та студентом в університетах. Творче мислення розвивається передусім за допомогою діалогу. Воно постає як діалогічне зіткнення як мінімум двох радикально різних культур мислення, поєднаних в єдиній логіці – логіці суперечки, діалозі логік [15].

Міжособистісна діалогічна взаємодія є найбільш ефективною, коли дотримується рівноправність партнерів у розкритті своїх творчих можливостей, культивується взаємна повага, визнається автономність кожної особистості. Атмосфера дружніх відносин, співробітництва в цілях творчості сприяє розвитку таких елементів свідомості, які набувають загальнолюдської значущості й сприяють найбільш повному і вільному розвитку особистості. Подібна зорієнтованість на діалог і розвиток творчих здібностей повинна брати

свій початок із сім'ї і продовжуватися через вивчення гуманітарних наук у школах, коледжах, університетах.

На початку ХХІ століття в гуманітарній сфері спостерігаємо деградаційні процеси, що виникли внаслідок нових тенденцій в суспільстві, серед яких:

- утвердження домінування прагматичних цінностей – вигода (економічна, політична, статусна та ін.) на всіх рівнях стає смислоутворювальним поняттям, що руйнує душу людини, знівечує особистість;

- дискурсивне зрушення ціннісно-сислової шкали як окремої людини, так і суспільства в цілому має неминучим результатом виражену кризу (перевернутість) мислення: одномоментні вигоди практичної якості видаються і усвідомлюються як неминущі вищі цінності, що призводить до прихованої підміни понять на рівні опозицій: добро – зло, прекрасне – потворне, комічне – трагічне, знання – інформація, спілкування – комунікація, мета – засіб, моральне – аморальне, вічне – минуще і багато інших.

- зміцнення споживацької культури, спрямованої на задоволення не тільки основних матеріальних і духовних вимог, але й навіть надуманих, штучно нав'язаних потреб, над вигадуванням яких сьогодні працюють цілі конгломерати;

- посилення технократичних тенденцій в суспільстві – науково-технічний прогрес знецінює моральний прогрес, духовне зростання особистості, культурний й естетичний розвиток; технократичне мислення науковців відкладає гуманітарну парадигму на останнє місце, порівняно з технічними, природничими, економічними науками, така ж орієнтація обивателів піддає сумніву традиційну роль гуманітарної освіти (школи, виховання) через неможливість гарантій соціального статусу в суспільстві, успіхів у спільнотах, визнаного самовираження;

- змінення виробництва – автоматизація, роботизація процесів виробництва, обслуговування, комунікації знецінює людський труд, надає надлишок вільного часу людям, які, вдаючись до пороків, гаяння часу, морально деградують, втрачають благородство, цілеспрямованість, організованість, відповідальність, смисли праці, творчості, досягнення результатів;

- життя й професійна діяльність у кризовому світі, який трансформується в напрямі не просто до глобальної цілісності, а саме катастрофічної цілісності, коли проблеми однієї країни чи суспільства ланцюжково породжують такі ж самі проблеми в інших країнах, що відбувається на різних рівнях життя, робить виклики свідомості, психіці, світобаченню людини, яка не спроможна вирішувати ці проблеми саме завдяки їх чужорідності для певного регіону й культури;

- безпорадність людини в умовах гуманітарних, екологічних, фінансових, правових та багатьох інших локальних і трансконтинентальних криз, критичність зустрічі індивідуальної свідомості / психіки чи колективного розуму з явищем мультикризи, коли неспідоготовлена свідомість мусить знаходити вирішення кількох проблем одночасно в постійному режимі;

- принципова невідповідність фрагментарної свідомості, психіки миттєвих подій, розуму миттєвої інформації людини ХХІ ст. та агресивного вимушеного зовнішнього тиску до загального об'єднання без урахування специфіки історії, культур, звичаїв, ментальності, духовності, світобачення та ін.

- життя й діяльність людей у стані великої невизначеності через невідповідність швидко змінюваній парадигмі – один набір цінностей підмінюється іншим, що відбувається досить швидко через медійний вплив на свідомість споживачів інформації, а потім ще іншим, спричиненим чисею новою стратегією спілкування з суспільством;
- неадаптованість людей у штучно створюваному «суспільстві знань», що розвивається завдяки інформаційним технологіям, що робить їх немічними перед певними змінами у суспільстві, на виробництві;
- тісні економічні, політичні, ділові зв'язки між різними країнами світу призводять до глобалізації структур управління, прийняття рішень, нав'язування економічних, політичних, промислових, соціальних, психологічних моделей в суспільстві, медійної пропаганди, роботи з масовою свідомістю, що призводить до шаблонної підготовки фахівців, виховання людей за примітивізованими, уніфікованими лекалами.

Очевидним є те, що глобалізація накладає суттєвий відбиток на стан гуманітарної освіти. Вона пригнічує різносторонній розвиток студента через уніфікацію деталей, обставин, ситуацій, мотивів мислення й оцінювання. В глобальному світі різко трансформуються пріоритети в освіті, а тотальне панування детермінант економічного і політичного характеру, інститутів влади і бюрократії неминуче змінюють як саме суспільство, так і уявлення про місце та роль гуманітарних наук і гуманітарної освіти в ньому. Можна засвідчити досить обмежені перспективи гуманітарної освіти в глобальному, кризовому, критичному й невизначеному світі – скасування чималої кількості дисциплін, звуження кола тем у навчальних програмах, шаблонне написання програм і планів, спрощення подачі матеріалу до набору вихолощених відредагованих понять тощо.

Відповідно, структуротворчим елементом діяльності стає «простір нової реальності», навмисно і агресивно створюваний як антигуманітарний, що призводить до закономірної втрати суб'єкта, тобто втрати людини, її участі у процесах, життєдіяльності, а далі – втрати сенсу буття. Колосальні успіхи в сфері науково-технічного прогресу створюють реальні загрози для самого існування людства – людина втрачає усвідомлення, що тільки моральний прогрес і увага до духовного світу людини зможе гармонізувати цивілізаційні процеси.

З. Бауман і Л. Донскіс наголошують на тому, що екологічна криза, політичні й військові конфлікти, все частіші стихійні лиха, розвиток глобального капіталізму, тероризм та міграційні рухи суттєво впливають на людину та на її уявлення про себе. Глобальний світ стає реальністю, в якій людина спрямовано втрачає свою людськість [14, с. 16]. Досить негативно на стан гуманітарної освіти й культури в цілому впливає споживацьке суспільство з цінностями «хвилинної культури», «квапливої культури» [14, с. 173], де часто не залишається місця універсальному і людському. Однак, переорієнтація освіти виключно на економічну доцільність, споживацькі інтереси, на потреби одержання максимального прибутку, загрожує людині й людському світу. Тенденція такої переорієнтації закінчиться тим, що всі країни світу почнуть виробляти покоління корисних машин, а не повноцінних громадян, здатних самостійно мислити, критикувати, шукати рішення й розуміти інших людей.



Звісно, освіта – це досить лабільний соціальний інститут, який повинен реагувати на потреби часу і потреби суспільства, але це не означає, що варто повністю підкорювати себе диктату технократизму і споживацтва. Навпаки, відчужена від людини модель освіти є неефективною, а применшення значимості гуманітарного знання не дає можливості готувати справжніх фахівців-інтелектуалів. Сучасна освіта повинна бути інститутом, де молода людина має можливість вільно творити, поважати свободу думки, реалізувати свої сутнісні сили і можливості. В інтересах розвитку суспільства і людини слід, на нашу думку, компенсувати загальний дефіцит гуманітарної освіти й загальної культури. Зниження ролі гуманітарної освіти є небезпечним процесом, а його наслідки торкнуться практично всіх аспектів людського буття – від суто екзистенціальних до проблем управління державою. Освіта не може бути товаром, який продається і купується відповідно до кон'юнктури. Гуманітарні науки ніколи не були й зараз не можуть бути повністю прагматичними й відповідати вимогам лише економічної доцільності, вони не приносять великих доходів, їх не можна оцінити в категоріях прибутку і витрат. Значення гуманітарної освіти є незмірно вищим. Її призначенням є розвиток критичного мислення й здатності оцінювати, виховання духу, що у свою чергу спрямовує людину до самостійного й вільного вибору, до розумного супротиву сліпій силі нав'язаних поглядів і влади авторитетів. Гуманітарна освіта допомагає людині віднайти себе, зрозуміти призначення і сенс існування в цьому світі. Вивчаючи гуманітарні науки, ми торкаємось життєвого світу іншого, ставимо себе на місце іншого, враховуємо думку іншого, бачимо в іншому самодостатню особистість. В центрі моделі гуманітарної освіти повинна бути людина і людські відносини [15].

Завдяки системному підходу українська освіта постає як цілісне явище, як єдність різних характеристик, сторін і аспектів, що визначили її особливості. Такого розвитку освітня система досягла до нині, й найкращі тенденції класичного виховання особистості студента мають бути збережені. Гуманітарна освіта є сукупністю знань в галузі гуманітарних наук, а також пов'язаних з ними навичок і умінь. Вона виконує важливі функції в суспільстві, постає суттєвим чинником впливу на людину, є одним із засобів формування її духовного світу. В арсеналі гуманітарної освіти зосереджені великі можливості для розумового, етичного, естетичного виховання особистості. Гуманітарні науки покликані формувати ту частину духовної культури, в якій особистість відтворює (а згодом реалізує) себе у своїй людській цінності, у повноті свого духовного життя.

Призначення гуманітарних наук у тому, що вони повинні готувати молодих людей до життя в розмаїтому і взаємозалежному світі, де існує етнічна, національна, релігійна різноманітність, де співіснують і взаємодіють фізично здорові люди і люди з особливими потребами, де люди роблять вибір, який радикально змінює їх життя.

Гуманітарні науки й гуманітарна освіта покликані формувати у молоді здатність до критичного мислення, самостійності у судженнях і вільного міркування, що є необхідним для культурного та політичного розвитку і співжиття. Через усвідомлення належності молодій людині до певної

культурної традиції, гуманітарні науки створюють атмосферу відповідальності за свої дії і свій вибір. Вони формують культуру толерантності та взаєморозуміння при всіх численних розбіжностях, характерних для сучасного світу: людина завжди повинна розвивати й відточувати здатність поставити себе на місце іншої людини і бачити в іншому цінність.

Осередками гуманітарної освіти мають залишатися університети, де молода людина навчається мислити. Саме цим університети відрізняються від школи. Людина тут не лише здобуває знання, але й вчиться бути собою, спрямовувати знання на свій саморозвиток й удосконалення, без чого неможлива реалізація людиною своєї сутності. Отже, університет повинен залишатися однією з головних інституцій гуманітарної освіти, де відбувається формування культурної людини. Такий висновок має під собою цілком очевидні підстави.

Але на шляху збереження гуманітаристики в університеті як інституті її законного існування, розвитку й розквіту на початку XXI століття створено суттєві перепони, а інколи навіть прямі загрози, серед яких:

- феномен так званого споживацького університету – на перший план виведено науки й уміння, які дають корисний економічний і практичний ефект, що відбувається під дією низки факторів – від індивідуалізму і прагматизму як головних принципів життя до домінування нового способу мислення та відчуття в глобальну епоху – забезпечення споживача продуктом споживання на освітніх теренах;
- скорочення обсягу викладання гуманітарних наук через надавання переваги природничим, технічним, економічним дисциплінам, що є зрозумілим з погляду на актуальну потребу в необхідних для суспільства фахівцях;
- ідеалізація комерційної діяльності університетів – практика переведення університетів на лише суто комерційні принципи функціонування, зрушення всіх рівнів й площин освіти й виховання в бік користі, вигоди й прибутку.

Остання тенденція містить у собі багато ризиків для гуманітарної освіти, оскільки гуманітарні науки не завжди можуть (або й зовсім не можуть) досягати швидких результатів і демонструвати конкретні досягнення, виражені в матеріальному чи грошовому еквіваленті [15]. «По суті, університет, що має дотримуватися логіки (якій не зраджували протягом століть) обачного мислення, неквапливої творчості та зваженого існування, сьогодні змушений перетворитися на підприємство, що швидко реагує на коливання ринку, зміни громадської думки й політичного середовища. Така ціна масової вищої освіти в масовому суспільстві», – пишуть З. Бауман і Л. Донскіс [14, с. 164].

Беззастережне й некритичне використання суто комерціалізованого досвіду освіти в Україні є неприйнятним, хоча б з огляду на те, що університети, де основою роботи є суто комерція, бізнес-корпорація, високий дохід, існують у країнах з іншим рівнем економіки, де є достатньо багатих людей, які можуть фінансово підтримувати науку. Така практика створення приватного освітнього сектору не завжди спрацьовує в Європі, не кажучи вже про Україну.

Подібна логіка й одномірне уявлення про розвиток університетської освіти не повинні сприйматися як єдино можливі. Більше того, відверто спрощене й значною мірою схематичне сприйняття університету як корпорації, орієнтованої виключно на прибуток, не має ніякої перспективи. Необхідно

усвідомлювати, що глибокі знання або фундаментальні проекти в гуманітарних, соціальних науках, які здатні змінити світ ідей (на відміну від прикладних теорій), не можуть бути продуковані швидко. Вони не призначені для заробляння грошей чи швидкого споживання, а визначають світоглядні перспективи людини, її цілі й орієнтири в культурному світі.

Гуманітарна освіта не зобов'язана також обслуговувати ті чи інші програми в сфері бізнесу, менеджменту, економіки, права, політичних наук, соціального захисту тощо, на які існує сьогодні попит. Гуманітарні науки не повинні витіснятися спеціальним науковим знанням, більше того, їхня значущість у сучасному світі мусить ставати все більш очевиднішою, оскільки йдеться про людину та про цінності людського (не технічного) світу. Применшення ролі гуманітарних наук в освіті призводить не тільки до її прагматизації, але й до бюрократизації. Влада грошей та бюрократії в освіті – це прямий шлях до знищення свободи, вільного спілкування і творчості.

Байдужість до моральних принципів, на яких завжди ґрунтувалася гуманітарна освіта, зменшення гуманітарних курсів, знищення академічних свобод та наукової відповідальності є небезпечними факторами для системи освіти в цілому. Прикрим є той факт, що в стінах респектабельних університетів більше уваги приділяється аудиту і фінансам, ніж філософії, філології, історії, культурології. Домінування управлінської ідеології, зменшення коштів на гуманітарну освіту, надмірна формалізація та регламентація викладацької роботи призводять до небажаних гуманітарних наслідків. За умов домінування в освіті економіки знань, помітно зменшується вплив гуманітарних наук на суспільство і суспільну свідомість (а часто відсутній взагалі). Завжди слід пам'ятати, що важливим призначенням гуманітарних наук є те, що вони покликані готувати й виховувати громадянина своєї держави. І цією обставиною ні в якому разі не можна нехтувати, оскільки це матиме далекосяжні негативні наслідки для суспільства в цілому. Небажаним є культивування споживацької культури в середовищі студентів. За такої ситуації не йдеться про зразки високого інтелекту і вишукані естетичні смаки.

Серед причин неефективної гуманітарної підготовки науковці називають:

- відсутність кооперації профільних кафедр і гуманітарних кафедр;
- недостатні знання викладачів гуманітарних дисциплін особливостей професійної діяльності фахівців аграрних спеціальностей;
- технократичний стиль мислення у значної частини викладачів професійно-орієнтованих дисциплін, який вони передають студентам із перших днів навчання;
- скорочення гуманітарних кафедр, скорочення годин на гуманітарні дисципліни;
- недооцінка студентами значення гуманітарних знань для їхньої успішної професійної діяльності і як наслідок відсутність мотивації до їх вивчення;
- відсутність у студентів обізнаності з повним спектром гуманітарних дисциплін, об'єктів, суб'єктів їх вивчення, мети і завдань;
- невміння студентів організовувати і здійснювати діяльність із самостійного набуття гуманітарних знань;
- відсутність інтерактивних методів імітування майбутньої професійної діяльності фахівців у процесі гуманітарної підготовки;



- відсутність визначення ролі кожної гуманітарної дисципліни в майбутній професійній діяльності фахівця [18].

Усі ці проблеми – це насправді суттєвий виклик на шляху подолання гуманітарної кризи, випрямлення гуманітарної парадигми в освіті.

3. Пропозиції щодо гуманітарної підготовки фахівців-аграріїв

Підкреслюємо, що головним чинником, який має впливати на трансформацію змісту освіти, є радикальна гуманітаризація освіти, орієнтація на людину та фундаментальні цінності, що визначають головною метою та змістом системи освіти гармонійно розвинену особистість. Принцип гуманітаризації освіти передбачає підвищення статусу гуманітарних і суспільних навчальних предметів із суттєвим переосмисленням і переглядом їх змістового наповнення. Фахівець у новому столітті – це духовно багата особистість, яка має творчі здібності, віддана своїй справі, захоплена нею, розуміє необхідність розвитку духовних потреб пізнання й самопізнання, краси, спілкування, пошуку сенсу життя, щастя, має високі ідеали; орієнтована на загальнолюдські цінності, світову й національну духовну культуру і включає знання з основ філософії, етики, естетики, людинознавства й інших гуманітарних предметів, що свідчить про посилення ролі гуманітарних дисциплін [19].

Відповідно до Закону України «Про освіту», «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу» [20]. Це характеризує освіту як єдиний безперервний процес та означає, що головним завданням діяльності вищого закладу є не тільки підготовка висококваліфікованих фахівців, а й формування особистості студентів через гармонійне поєднання професійних, морально-естетичних, психологічних якостей. Особливо актуальною є така проблематика для аграрних закладів освіти тому, що загалом у змісті професійної підготовки фахівців-аграріїв переважає фахова освіта, водночас нівелюється гуманітарна компонента.

Загальні вимоги до випускників закладів вищої освіти подаються в стандартах вищої освіти у вигляді переліку компетенцій, під якими розуміють динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, спосіб мислення, професійні, світоглядні й громадські якості, морально-етичні цінності, які визначають як здатність особистості успішно здійснювати професійну й подальшу діяльність, так і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

БЛОК А. Основні компетенції відповідно до стандарту вищої освіти для першого (бакалаврського) рівня галузі знань «Аграрні науки й продовольство» такі: 1) Здатність продемонструвати розуміння проблем якості; 2) Здатність оцінювати, інтерпретувати й синтезувати теоретичну інформацію та практичні, виробничі й дослідні дані в галузях аграрного виробництва; 3) Здатність управляти комплексними діями або проєктами, відповідальність за прийняття рішень у конкретних виробничих умовах; 4) Здатність застосовувати відповідні кількісні математичні, наукові й



технічні методи, а також комп'ютерне програмне забезпечення для розв'язання завдань аграрного спрямування; 5) Навички здійснення безпечної діяльності; 6) Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; 7) Здатність працювати в команді; 8) Прагнення до збереження навколишнього середовища; 9) Здатність зберігати й примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство, техніки й технологій, використовувати різні види й форми рухової активності для активного відпочинку й ведення здорового способу життя.

Мета вищої аграрної освіти, як відомо, полягає не у вузькопрофесійній підготовці, а в широкій природничо-науковій, загальнокультурній, соціально-індивідуальній підготовці, безперервно розвивальному творчому потенціалу особистості, що сприяє самостійному поповненню професійних знань майбутнього фахівця. Тому актуальною проблемою підготовки фахівців у вищій аграрній школі є формування різних циклів дисциплін, освітніх програм і планів.

Одна з найважливіших проблем вищого аграрного закладу освіти – відбір змісту теоретичної підготовки із циклу гуманітарних дисциплін, які характеризуються сучасними нормативними документами вищої школи (освітньою програмою, структурно логічною схемою підготовки, іншими нормативними актами органів державного управління освітою та вищим закладом освіти) і знайшли відображення в підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах, застосовуваних під час проведення навчальних занять та інших видів навчальної діяльності.

Згідно з галузевим стандартом 2019–2020 рр. навчальні плани підготовки бакалаврів мають чотири групи дисциплін: 1) гуманітарної та соціально-економічної підготовки; 2) природно наукової (фундаментальної підготовки); 3) професійної та практичної (професійно орієнтованої) підготовки; 4) вибіркової дисциплін.

У змісті навчальних програм із дисциплін гуманітарного циклу, які входили до навчальних планів аграрних ЗВО, були включені філософія, культурологія, психологія, соціологія, українська й іноземна мови.

Нині навчальні плани підготовки фахівців різних аграрних ЗВО містять нормативні навчальні дисципліни, які є незмінними для будь-якої установи вищої освіти, що готує майбутніх фахівців, а також вибіркової дисципліни (за вибором студента). Нормативні дисципліни поділяються таким чином: дисципліни циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки (історія України й культурологія, українська мова професійного спрямування, політологія, іноземна мова за професійним спрямуванням, філософія, соціологія, психологія, правознавство, економічна теорія); дисципліни циклу математичної та природничо-наукової підготовки; дисципліни циклу професійної та практичної підготовки.

БЛОК Б. До нормативної частини навчального матеріалу Дніпровського державного аграрно-економічного університету включені такі дисципліни циклу гуманітарної підготовки: по кафедрі філософії, соціології та історії – історія та культура України, філософія, соціологія; по кафедрі філології – українська



мова професійного спрямування, іноземна мова професійного спрямування, ділова іноземна мова. На жаль, аналіз показує обмежену кількість гуманітарних дисциплін, що не зберігає гуманітарну парадигму виховання особистості у ЗВО. Порівняно з наповненням нормативної частини дисциплін інших університетів, яке можна проаналізувати у відкритому доступі на їхніх сайтах, акцентуємо увагу, в блоці нормативних дисциплін ДДАЕУ немає курсів: логіка, політологія, релігієзнавство, психологія, мораль і моральна свідомість, етика і естетика, риторика, педагогіка.

Окремо зазначимо, що з навчальних планів зник предмет латинська мова для спеціальностей «Агрономія» та «Ветеринарна медицина». Альтернативою було запропоновано приєднати латину до іноземної (в практиці – англійської) мови й створити курс «Іноземна (англійська) мова за професійним спрямуванням і латинська мова», який має поєднати сучасну й мертву класичну мови, вживані у кардинально різних площинах функціонування.

Вибірковими дисциплінами (саме з циклу гуманітарних) за вибором студента в навчальних планах підготовки бакалаврів визначені такі: по кафедрі філософії, соціології та історії – психологія, логіка, політологія, релігієзнавство, риторика, етика і естетика, історія світової культури, українознавство; по кафедрі філології – друга іноземна мова професійного спрямування, професійна комунікація, ораторське мистецтво. Як ми бачимо, частину з нормативних дисциплін інших ЗВО у ДДАЕУ переведено до блоку вибіркових для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр». Аналіз дозволяє зробити висновок, що варіативна частина, яка визначається навчальним відділом університету, містить обмежену кількість дисциплін гуманітарного циклу в порівнянні з навчальними планами інших ЗВО. Для неї не розроблено, наприклад, такі поширені дисципліни: для кафедри філософії, соціології та історії – конфліктологія, політтехнології, особистісний розвиток; для кафедри філології – термінознавство, джерелознавство, фахова література, культура наукової мови, психолінгвістика, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика, ділові переговори.

З усього блоку навчальних дисциплін, запропонованих до вивчення в ДДАЕУ, залишено саме предмети з прагматичним навантаженням – базові вимоги держави – історія України й українська мова, а також основні іноземні мови для спілкування з країнами-партнерами держави – англійська, німецька, французька. З високоповажних дисциплін, що навчають студентів загальнолюдським цінностям, залишено лише дві – філософія, соціологія.

Чи можемо ми говорити про кваліфікованого фахівця, гідного члена суспільства, високоосвічену особистість, творчого, талановитого, розвиненого студента, коли його знання обмежені тільки окремою галуззю? Порівнюючи БЛОК А (особливо пункти 7, 9) та БЛОК Б у викладі аналізованого матеріалу дослідження, доходимо висновку, що процес підготовки обмежується наданням інформації, формуванням лише базових гуманітарних та широких фахових знань і умінь, присвоєнням кваліфікації, але це не є процес виховання особистості, творчої людини, інтелігента, людини з високими громадянськими позиціями, моральними ідеалами, розвиненими саме на теренах університету талантами.



Аналіз різних аспектів професійного навчання майбутніх фахівців дозволив виявити недоліки їхньої гуманітарної підготовки, а саме:

1) невідповідність між потребою в соціально-гуманітарній підготовці фахівців та обсягом часу, відведеного в освітніх планах на вивчення дисциплін гуманітарного циклу; формальне приєднання гуманітарної підготовки до спеціальної або відведення мінімуму годин на неї;

2) перевантаженість освітніх програм і підручників фактичним матеріалом, а потім акцент на передачі знань, умінь, навичок замість комплексного й всебічного розвитку особистості;

3) тенденція передавання великого обсягу навчального матеріалу за обмежений час, брак часу на контроль вивчення матеріалу, що культивує репродуктивне викладання гуманітарних дисциплін;

4) збереження за педагогом ролі центральної фігури освітнього процесу й жорстке обмеження його взаємодії зі студентами лише для передачі засвоєння знань, що знецінює освітній процес, робить працю викладача неефективною;

5) недостатня реалізація особистісно орієнтованого підходу в навчанні, ригоризм і жорстка структура навчання в закладах вищої освіти аграрного спрямування забезпечує типову масову підготовку фахівців, практично нівелюючи індивідуальний підхід до студента;

6) застосування тільки традиційних форм і методів навчання, орієнтованих на середнього студента, що значно шкодить розвитку його творчої індивідуальності, формуванню важливих якостей фахівця, таких як креативність, творчість, новаторство, самостійність [2. с. 172];

7) традиційний характер організації освітнього процесу, зумовлений консервативно орієнтованою професійною підготовкою викладача, нестачею інноваційних підходів до викладання, невикористанням найновіших мультимедійних засобів, не обізнаністю в новітніх технологіях навчання [2. с. 173];

8) відсутність у меті й змісті навчання дисциплін гуманітарного циклу для пошуку єдності об'єктивного й суб'єктивного у світі, які передбачають розвиток студента через сприйняття, усвідомлення та осмислення загальнолюдських цінностей, формування мотивів самореалізації особистості;

9) недооцінка аксіологічного виміру під час викладання дисциплін гуманітарного циклу, що пов'язано з невизнанням його ролі в процесі підготовки студента до майбутньої професійної діяльності;

10) перевантаженість програм і підручників фактичним матеріалом; недоліки в структуруванні викладачем освітнього матеріалу, викликані недооцінкою ролі гуманітарних дисциплін у процесі розвитку й самореалізації суспільства в цілому й кожної конкретної особистості зокрема, внаслідок чого для відбору освітнього матеріалу застосовуються звичайні критерії.

З огляду на нерозробленість моделей гуманітарної підготовки, нереалізацію принципів гуманітаристики, жорстке обмеження щодо дисциплін гуманітарного циклу, поєднання чужорідних дисциплін з метою економії годин, невідповідний зміст програм і підручників, невідповідну підготовку або низьку мотивацію викладачів та інші проаналізовані недоліки одним із першочергових завдань аграрних закладів освіти є розв'язання названих проблем і суперечностей.



Висновки й пропозиції. З метою покращення гуманітарно орієнтованого навчання доцільно запропонувати такі заходи:

- використання гуманітарних знань під час вивчення спеціальних дисциплін і, відповідно, природничих і технічних наук під час викладання гуманітарних дисциплін;
- розроблення системи інтегрованих знань із кількох дисциплін;
- подолання формальних підходів до викладання гуманітарних дисциплін;
- використання інноваційних технологій навчання, що забезпечить індивідуальний, особистісно орієнтований, праксеологічний підхід до студента;
- навчання гуманітарним предметам у закладі вищої освіти на основі комплексної моделі цілей навчання гуманітарних предметів;
- переведення мети навчання на розвиток єдності когнітивної, особистісної та діяльнісної сфер студентів;
- єдність та узгодженість викладання таких предметів, як філософія, психологія, мораль і моральна свідомість, етика і естетика, релігієзнавство, соціологія, культурологія, рідна й іноземні мови, комунікація для забезпечення досягнення оптимального результату – всебічного морального, духовного, культурного, психологічного розвитку особистості студента;
- переосмислення досвіду професійної підготовки майбутніх аграріїв з позиції гуманізації процесу освіти, який передбачає зміну пріоритетів, а саме: 1) цілей (актуалізація та розвиток особистісних і суб'єктних функцій індивіда); 2) змісту (в якому освітній стандарт органічно поєднується з особистісним досвідом студентів); 3) технологій (які забезпечують розвиток особистісних функцій та особистісний рівень самореалізації студента);
- оновлення змісту дисциплін з урахуванням досягнень сучасних наук;
- впровадження нових дисциплін, спрямованих на вдосконалення психологічних якостей студента – світоглядних, духовних, естетичних тощо;
- широке введення комунікативних дисциплін – риторика, ораторське мистецтво, публічний виступ, дискусія в малих групах, що скеровані на розвиток критичного мислення в студентів і розвиток творчих здібностей.

Отже, викладений вище матеріал підтверджує, що студенти вступають саме до університетів не лише для здобування фаху (його здобути можна й у коледжі чи інституті), а насамперед для отримання освіти як певної системи знань, практичних умінь та навичок, досвіду й майстерності, високого рівня розумово-пізнавальної і творчої діяльності, моральної і естетичної культури, які у своїй сукупності визначають їхнє соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність. Без гуманітарної підготовки в аграрних університетах, яка є однією з невіддільних компонент загальної підготовки майбутніх фахівців, важко уявити висококваліфікованого фахівця аграрного профілю як свідомого громадянина України, високоосвічену людину, культурну особистість.

Перспективи подальшого дослідження проблеми інноваційного навчання гуманітарних дисциплін в аграрних закладах освіти вбачаємо в розробці програми особистісного професійного зростання студента-аграрія в процесі навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іщенко Т. Д. Формування творчої особистості в процесі підготовки фахівців аграрного профілю. *Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С. З. Гжицького*. Львів. 2011. Т. 13. № 3 (49). С. 7–13.
2. Олійник Н. А. Підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 7. Том 2. С. 83–87.
3. Словник української мови : В 11 тт. Т. 2. 1971. С. 193.
4. <http://slovoedia.org.ua> (дата звернення: 6.05.22)
5. <https://slovnuk.me> (дата звернення: 6.05.22)
6. Афанасьєв О. І. Гуманітарні науки і гуманітаристика. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія. 2014. Т. 22. Вип. 24 (2). С. 9.
7. Грозна Н. З. Значення гуманітарної складової у професійній підготовці менеджерів економістів у ВТНЗ. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2012. № 6. С. 49.
8. Кульчицький В. Й., Невінська Л. М. Проблема гуманітарної підготовки майбутніх фахівців медичної галузі. *Медсестринство*. 2020. № 2. С. 19.
9. Лісовий В. С. Дискурс. Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: <https://esu.com.ua>.
10. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
11. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : Монографія / За ред. В. В. Різуна. К. КНУ.ім. Т.Шевченка. 2002. 392 с.
12. Янкович М. В. Поняття дискурсу в гуманітарних науках та визначення терміна «дискурс» у лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2015. № 15. Том 1. С. 123–125.
13. Лісовий В. С. Гуманітарні науки. Енциклопедія сучасної України Режим доступу: <https://esu.com.ua> (дата звернення: 06.05.22)
14. Бауман З., Донскіс Л. Плинне зло. Життя без альтернатив / Пер. з англ. О. Буценка. К.: Дух і літера. 2017. 216 с.
15. Петрук Н. М. Стратегії розвитку гуманітарної освіти в добу технократизму та глобалізації. Філософія освіти. *Philosophy of Education*. 2020. 26 (1). С. 54–67.
16. Барановська О. В. Фундаменталізація змісту гуманітарних предметів у старшій школі в умовах профільного навчання. *Гімназія «Троєщина»: 20 років творчості*. К. : Освіта України, 2012. С. 24–27.
17. Афанасьєв А. И. Гуманитаристика: научные притязания. *Гуманитарные научные исследования*. 2013. №5 [Электронный ресурс]. URL: <https://human.snauka.ru/2013/05/3222> (дата звернення: 04.05.2022).
18. Кірюхіна М. В. Роль та проблеми гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2019. Вип. 2. (115). С. 45.
19. Кульчицький В. Й., Невінська Л. М. Проблема гуманітарної підготовки майбутніх фахівців медичної галузі. *Медсестринство*. 2020. № 2. С. 20.
20. Закон України «Про освіту» № 2145–VIII, від 06.04.2022. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. С. 380.



ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Ананьєва Таміла Володимирівна, кандидатка біологічних наук, доцентка, доцентка кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Бегма Наталія Андріївна, кандидатка сільськогосподарських наук, доцентка, доцентка кафедри технології годівлі і розведення тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Богадьорова Лариса Михайлівна, кандидатка географічних наук, доцентка, доцентка кафедри науки про Землю та хімії Херсонського державного аграрно-економічного університету, м. Херсон, Україна

Булкін Сергій Сергійович, кандидат економічних наук, економіст-менеджер СТОВ «Вікторія», с. Солоне Дніпропетровської обл., Україна

Величко Олександр Петрович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Ворошилова Наталія Володимирівна, кандидатка біологічних наук, доцентка, доцентка кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Гришко Ганна Миколаївна, кандидатка технічних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва і захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Дерев'янюк Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, професор кафедри технології будівельних матеріалів, виробів та конструкцій ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», м. Дніпро, Україна

Деркач Олексій Дмитрович, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри експлуатації машинно-тракторного парку Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Дудін Володимир Юрійович, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри інжинірингу технічних систем Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Жеманова Олена Анатоліївна, викладачка кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Заболотська Ірина Олександрівна, старша викладачка кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна



Завербний Андрій Степанович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

Зажарська Надія Миколаївна, кандидатка ветеринарних наук, доцентка, завідувачка кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Казакевич Олена Ігорівна, викладачка кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Калина Вікторія Сергіївна, кандидатка технічних наук, доцентка, доцентка кафедри харчових технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Кондратьєва Наталія Вікторівна, кандидатка технічних наук, доцентка, доцентка кафедри хімічної технології в'язучих матеріалів ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», м. Дніпро, Україна

Кошулько Віталій Сергійович, кандидат технічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри харчових технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Макаренко Дмитро Олександрович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри експлуатації машинно-тракторного парку Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Масур Ганна Сергіївна, викладачка кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Мельниченко Софія Геннадіївна, здобувачка ступеня доктора філософії, асистентка кафедри водних біоресурсів та аквакультури Херсонського державного аграрно-економічного університету, м. Херсон, Україна

Микитюк Віктор Васильович, доктор сільськогосподарських наук, професор, професор кафедри технології годівлі і розведення тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Милостивий Роман Васильович, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри технології переробки продукції тваринництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Назаренко Микола Миколайович, доктор сільськогосподарських наук, професор, професор кафедри селекції і насінництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Назаренко Олена Володимирівна, кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна



Науменко Світлана Валеріївна, докторка ветеринарних наук, доцентка, професорка кафедри ветеринарної хірургії та репродуктології Державного біотехнологічного університету, м. Харків, Україна

Полегенька Марина Анатоліївна, кандидатка економічних наук, старша викладачка кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Прокопов Вадим Юрійович, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Родіна Ольга Вікторівна, здобувачка ступеня «доктор філософії» за ОНП «Менеджмент», викладачка кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Ситник Світлана Анатоліївна, докторка сільськогосподарських наук, доцентка, професорка кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Склярів Павло Миколайович, доктор ветеринарних наук, професор, професор кафедри хірургії і акушерства сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Стасюк Тетяна Валеріївна, докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Ткаліч Юрій Ігоревич, доктор сільськогосподарських наук, професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Ткачук Андрій Васильович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, декан факультету водогосподарської інженерії та екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Толстенко Олександр Васильович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри інжинірингу технічних систем Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Федоренко Сергій Якович, доктор ветеринарних наук, доцент, професор кафедри ветеринарної хірургії та репродуктології Державного біотехнологічного університету, м. Харків, Україна

Циліорик Олександр Іванович, доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри рослинництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна



Черній Олександр Анатолійович, старший викладач кафедри інжинірингу технічних систем Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Чернікова Наталія Семенівна, кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Чорна Валентина Іванівна, докторка біологічних наук, професорка, завідувачка кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна

Щепова Діана Романівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету, м. Дніпро, Україна



